

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวมุสลิมในชุมชนบ้านคลอง อำเภอปะนาระ จังหวัดปัตตานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวมุสลิมในชุมชนดังกล่าว เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบกำหนดเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ประกอบด้วย 1) ครอบครัวเดี่ยว 6 ครอบครัว ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณรอบในหรือใจกลางชุมชน และรอบนอกชุมชน ในอัตราส่วน 3 : 3 และ 2) ครอบครัวขยาย 6 ครอบครัว คัดเลือกตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานเช่นเดียวกับครอบครัวเดี่ยว และใช้อัตราส่วนเดียวกัน แต่ในขณะที่เก็บรวบรวมข้อมูลมีเหตุการณ์หรือประเพณีพิธีกรรมสำคัญๆ เกิดขึ้นซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กลุ่มตัวอย่างเพิ่มอีก 4 ครอบครัว รวมทั้งหมด 16 ครอบครัว ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้สังเกตโดยเข้าร่วมกิจกรรมที่สนใจและเปิดเผยบทบาท เพราะผู้วิจัยอาศัยการสัมภาษณ์เป็นหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลควบคู่ด้วยผลการศึกษามีประเด็นพอสรุปได้ดังนี้

บทสรุปผลการศึกษา

บทสรุปผลการศึกษาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ใช้ในการศึกษาที่ต้องการศึกษามบทบาทและหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวมุสลิมในชุมชนบ้านคลอง โดยผู้วิจัยแยกประเด็นในการศึกษาครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายให้ชัดเจนยิ่งขึ้นกล่าวคือศึกษาจากตัวแปร 4 ตัวแปรคือ รูปแบบการแต่งงาน ประเภทที่อยู่อาศัยหลังแต่งงาน การแบ่งงานกันทำในครอบครัว และบทบาทหน้าที่ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมซึ่งเป็นตัวแปรหลักที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญในการศึกษาครั้งนี้

1. ครอบครัวเดี่ยวและขยาย : รูปแบบการแต่งงาน ประเภทที่อยู่อาศัย

1.1 รูปแบบการแต่งงานของครอบครัวเดี่ยวและขยายในชุมชนบ้านคลอง มีลักษณะแบบหัวเดียวเมียเดียว ครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วยสามี ภรรยา และลูก อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน ส่วนครอบครัวขยายประกอบด้วย ปู่ ย่า หรือ ตา ยาย (พ่อตาแม่ยาย หรือพ่อหัวแม่หัว) สามี (Ego) ภรรยา และลูก บางครอบครัวมีพี่และ/หรือน้องของภรรยาหรือสามีที่แต่งงานหรือไม่แต่ง

งานอาศัยอยู่ด้วย ไม่ปรากฏว่ามีเครือญาติเช่นลุง ป้า น้า อา (ของสามีหรือภรรยา) เป็นต้น ร่วมอาศัยอยู่ด้วย

1.2 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของครอบครัวเดี่ยวอย่างเป็นอิสระในชุมชนบ้านคลองโดยส่วนใหญ่จะแยกอยู่อย่างเป็นอิสระในที่ดินของฝ่ายภรรยา กล่าวคือแยกอยู่อย่างเป็นอิสระในที่ดินของภรรยา 4 ครอบครัว และแยกอยู่อย่างเป็นอิสระในที่ดินของฝ่ายสามี 2 ครอบครัว แต่ทุกครอบครัวตั้งบ้านเรือนในอาณาบริเวณที่ใกล้กับบ้านเรือนของเครือญาติ ส่วนครอบครัวส่วนใหญ่อาศัยร่วมกับพ่อตาแม่ยาย กล่าวคืออาศัยร่วมกับพ่อเมียบ่บ่เมียบ่ 5 ครอบครัว และอาศัยร่วมกับพ่อผัวแม่ผัว 1 ครอบครัว จากลักษณะการตั้งถิ่นฐานของทั้งครอบครัวเดี่ยวและขยายอาจกล่าวได้ว่าครอบครัวเดี่ยวและขยายในชุมชนบ้านคลองส่วนใหญ่มีค่านิยมในการตั้งถิ่นฐานกับพ่อแม่ภรรยาหรือ ตั้งถิ่นฐานในที่ดินของฝ่ายภรรยาที่มีอาณาบริเวณใกล้กับครอบครัวของเครือญาติ มากกว่าจะตั้งถิ่นฐานกับพ่อแม่สามี หรือตั้งถิ่นฐานในที่ดินของสามีที่มีอาณาบริเวณใกล้เคียงกับเครือญาติ

2. การแบ่งงานกันทำในครอบครัวเดี่ยวและขยาย

ครอบครัวเดี่ยวและขยายในชุมชนบ้านคลองมีบทบาทและหน้าที่เช่นเดียวกับครอบครัวทั่วๆ ไป กล่าวคือ บทบาทและหน้าที่ในการผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม เลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้เจริญโตหรือบทบาทหน้าที่ทางเศรษฐกิจ ให้ความรู้ในวิชาชีพของครอบครัวทั้งทางตรงหรือทางอ้อม ส่งเสียให้ลูกได้เล่าเรียนตามศักยภาพและความสามารถ หรือบทบาทหน้าที่ทางการศึกษาและบทบาทหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม การศึกษาการแบ่งงานกันทำครั้งนี้ศึกษาจากบทบาทและหน้าที่หลัก ๆ ดังกล่าว โดยผู้วิจัยจำแนกประเด็นที่ศึกษาคือ การใช้จ่ายในบ้าน การศึกษาของลูก การซ่อมแซมบ้านเรือน และการประกอบอาชีพ ส่วนบทบาทและหน้าที่ในการขัดเกลาซึ่งเป็นจุดเน้นของการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยแยกศึกษาเป็นประเด็นสุดท้ายโดยศึกษาจากกระบวนการในการขัดเกลาทางสังคมของแต่ละครอบครัว ผลการศึกษาการแบ่งงานกันทำในครอบครัวเดี่ยวและขยายในชุมชนบ้านคลองปรากฏดังนี้

2.1 ครอบครัวเดี่ยวและขยายมีการแบ่งงานกันทำในครอบครัวที่คล้ายคลึงกันคือ สามีและภรรยามีบทบาทและหน้าที่เท่าเทียมมากที่สุด รองลงมาสามีเป็นหลัก และภรรยาเป็นหลัก โดยศึกษาจากบทบาทและหน้าที่ในการใช้จ่ายในบ้านซึ่งเป็นเพราะความเชื่อที่ว่างานบ้านคืองานของผู้หญิงนั่นเอง อย่างไรก็ตามจากลักษณะความเป็นครอบครัวขยายที่ประกอบด้วยสามีภรรยา 2 คู่ขึ้นไปอาศัยอยู่ในบ้านเรือนเดียวกันส่งผลให้เกิดความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในบทบาทและหน้าที่ดังกล่าวข้างต้นค่อนข้างมากดังเช่นกรณีของครอบครัวยะโก๊ะที่เขาเคาะเล่าว่า “เราคิดอย่างเดียวเวลาไม่มีเงินก็ไปยืมเขา (น้ำ) น้บ่บ่บ่ แต่เขาก็ช่วยดูแลลูกเราด้วย (ดูรายละเอียดหน้า 57) ครอบครัว

ครัวสามะหรือกิเยาะเล่าว่า “นอกจากเยาะจะมีบทบาทในหน้าที่ในการดูแลงานบ้านซึ่งสามีกี่ช่วย
 ค่ายแล้ว แม่ค้วยมีส่วนช่วยเหลืองานบ้านและช่วยเลี้ยงลูก” (ดูรายละเอียดหน้า 59) และครอบครัว
 ครัวมะแซที่สามและอะเล่าว่า “แม่มีบทบาทค่อนข้างมากในการเลี้ยงดูลูกของกะสะ เรื่องครัวบางครั้ง
 กะสะก็ทำ บางครั้งแม่ก็ทำ” (ดูรายละเอียดหน้า 59)

2.2 ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การแข่งขันกันทำดังกล่าวเป็นการแบ่ง
 งานตามความสามารถเฉพาะด้าน และตามลักษณะที่เกิดมาโดยอาศัยเพศเป็นตัวกำหนดเช่น ผู้หญิง
 ควรมีบทบาทในด้านการทำงานบ้าน รับผิดชอบของ ส่วนผู้ชายจะทำงานที่หนักกว่า เช่น การซ่อม
 แชมบ้านเรือนเป็นต้น อย่างไรก็ตามในบทบาทและหน้าที่ดังกล่าวเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
 อยู่มาก จึงปรากฏผลว่าสามีกรรยาในครอบครัวเดี่ยวและชายมีบทบาทและหน้าที่เท่าเทียมกัน
 และส่งผลให้เกิดบูรณาในครอบครัว หรือสมานลักษณะในครอบครัวตามทัศนะของกองด์ (Comte,
 1896 อ้างถึงใน ประจิม มหาหง, 2544 : 98)

3. กระบวนการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัว

3.1 กระบวนการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวเดี่ยว

ครอบครัวเดี่ยวมีการขัดเกลาทางสังคมในด้าน ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีและพิธี
 กรรมดังนี้

1) ครอบครัวเดี่ยวมีพ่อและแม่เป็นผู้ทำหน้าที่หลักในการถ่ายทอดหลักศรัทธา 6
 ประการได้แก่ ศรัทธาในพระเจ้า ศรัทธาในบรรดาเทวดา ศรัทธาในนบี ศรัทธาในบรรดาคำภีร์
 ศรัทธาในวันสิ้นโลก ศรัทธาในกฎกำหนดศกภาวะการณ การขัดเกลานั้นทำทั้งทางตรงโดยการสั่ง
 สอนและทางอ้อมโดยผ่านประเพณี พิธีกรรม และการทำตัวเป็นแบบอย่าง การขัดเกลาปรากฏดัง
 เช่นกรณีของครอบครัวดารามะที่ทั้งสามีและภรรยาสอนลูกให้รู้จักรุกนอิมามหรือหลักศรัทธา
 (ดูรายละเอียดหน้า 67) ส่วนครอบครัวหะยีเต๊ะ สายบะซึ่งเป็นภรรยาบอกว่า “กะจิสอนหลัก
 ศรัทธาแก่ลูก ๆ ตอนเขาอายุ 6 ขวบ เขาสามารถเอ่ยชื่อนบี ชื่ออัลลอฮ์ได้แล้ว” (ดูรายละเอียด
 หน้า 68) ครอบครัวอูมา ที่แวน๊ะผู้เป็นภรรยาเป็นคนสอนให้ลูกรู้จักรุกนอิมามหรือหลักศรัทธา 6
 ประการ (ดูรายละเอียดหน้า 72) และครอบครัวอาหามะ ซึ่งวณะบอกว่า “เมื่อลูกอายุ 5 ขวบ
 ต้องรู้จักชื่อพระเจ้า ชื่อนบี ต้องสอนอิสลามแล้ว” (ดูรายละเอียดหน้า 77)

2) ครอบครัวเดี่ยวขัดเกลาหลักศรัทธาทางอ้อมผ่านประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรม
 ทางศาสนาเช่นการกล่าวอะซาน และอีกมัตถายหลังที่ทารกเพิ่งคลอดออกจากครรภ์มารดา ผู้เป็น
 พ่อ หรือเครือญาติที่เป็นชายจะเป็นผู้กล่าวอะซานและอีกมัตแก่ทารกนั้นทันทีเพื่อให้เด็กทารกได้
 รับการปลูกฝังความศรัทธาในพระเจ้าดังเช่น ครอบครัวเจ๊ะขอ ครอบครัวหะยีเต๊ะ และครอบครัว

มะเข็งที่ผู้เป็นพ่อทำการอะซานและอิกอมัตด้วยตัวของพวกเขาเอง (ดูรายละเอียดหน้า 63 68 และ 71 ตามลำดับ) ส่วนครอบครัวดรามะ และครอบครัวอูมามีเครือญาติที่เป็นชายเป็นผู้กล่าว อะซานและอิกอมัต (ดูรายละเอียดหน้า 65 และ 72 ตามลำดับ)

3) ครอบครัวเดี่ยวทำหน้าที่จัดเกลาหลักศรัทธาทางอ้อมผ่านประเพณีการกล่อมลูก โดยผู้เป็นแม่ทำหน้าที่หลักในการเลี้ยงดูลูก และกล่อมลูกด้วยถ้อยคำอย่างเดียวกันทุกครอบครัวคือ ถ้อยคำภาษาอาหรับที่มีความหมายว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และมุฮัมมัดคือศาสนทูต” นับเชื่อมลาอิกะฮ์ และซ็อนบิ (ดูรายละเอียดหน้า 64 66 69 73 และ 76 ตามลำดับ)

4) ครอบครัวเดี่ยวทำหน้าที่จัดเกลาหลักศรัทธาทางอ้อมผ่านการสอนอ่านคำกวีอัลกุรอาน ซึ่งเป็นคำกวีที่ชาวมุสลิมต้องเรียนรู้ และโดยขั้นพื้นฐานแล้วจะต้องอ่านให้ได้ การเรียนคำกวีอัลกุรอานจะเริ่มขึ้นเมื่อเด็กสามารถพูดได้ หรืออยู่ในช่วงอายุ 5 ขวบขึ้นไป ครอบครัวเดี่ยวมีพ่อ แม่ เครือญาติ และผู้นำศาสนา เช่น โต๊ะครู โต๊ะอิหม่ามทำหน้าที่ในการสอนอ่านอัลกุรอาน โดยในขั้นแรกพ่อ และแม่ที่มีความสามารถจะเป็นคนสอนลูกในช่วงเวลาละหมาดมัฆริบหรือละหมาดช่วงค่ำ หากพวกเขาไม่มีความสามารถ เขาจะมอบหมายหน้าที่ดังกล่าวให้เป็นของ โต๊ะครู และ โต๊ะอิหม่ามในชุมชนซึ่งมักจะสอน 2 ช่วงคือ หลังละหมาดมัฆริบหรือหลังละหมาดช่วงค่ำ และหลังละหมาดซุบฮิหรือละหมาดช่วงเช้ามืด การสอนอ่านอัลกุรอานจะเริ่มจากการฝึกหัดอ่านอักขระอย่างง่ายได้แก่ อาลิฟ บา ตา ... เป็นต้น ไปจนกระทั่งอ่านเป็นประโยคที่ยากยิ่งขึ้น เมื่อเด็กอ่านได้แล้วจึงพัฒนาไปสู่การฝึกอ่านที่มีหัวงานองที่ไพเราะ (ดูรายละเอียดหน้า 65 66 70 73 และ 78 ตามลำดับ)

5) ครอบครัวเดี่ยวทำหน้าที่จัดเกลาหลักปฏิบัติ 5 ประการได้แก่ การปฏิบัติตนไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และนบีมุฮัมมัดคือศาสนทูต การปฏิบัติละหมาด 5 เวลาใน 1 วัน (ดูรายละเอียดกระบวนการละหมาดที่ภาคผนวกหน้า 146) ผู้เป็นพ่อและแม่จัดเกลาการละหมาดทั้งทางตรงและทางอ้อมตั้งแต่ลูกยังเล็กดังที่ ครอบครัวหะยีเต๊ะ ครอบครัวมะเซ็ง ซึ่งผู้เป็นภรรยา มักพาลูกที่เล็ก ๆ ไปมัสยิดด้วย (ดูรายละเอียดหน้า 68 และ 70 ตามลำดับ) การถือศีลอดในเดือนรอมฎอนซึ่งเป็นการงดเว้นจากรับประทานอาหาร เว้นจากการปฏิบัติตามอารมณ์ใฝ่ต่ำได้แก่ การนินทาว่าร้าย การหาความสุขจากแหล่งบันเทิงเป็นต้น ซึ่งเริ่มปฏิบัติหลังจากช่วงหัวรุ่งจนกระทั่งถึงเวลาละหมาดมัฆริบ หรือละหมาดช่วงหลังจากพระอาทิตย์ลับขอบฟ้า แล้วจึงสามารถถือศีลอดได้ (ดูรายละเอียดหน้า 111) ผู้เป็นพ่อแม่ทำหน้าที่จัดเกลาการถือศีลอดทั้งทางตรงและทางอ้อมดังที่ครอบครัวเจ๊ะฮอซึ่งรอเฮผู้เป็นภรรยาบอกว่า “บอกเขาว่าต้องถือศีลอดแล้วเพราะโตแล้ว เข้าสู่หนัดแล้ว ไม่ต้องสอนอะไรมากลูกจะทำเองซึ่งอาจเป็นเพราะได้เห็นแบบอย่างการปฏิบัติจากผู้เป็นพ่อและแม่” (ดูรายละเอียดหน้า 65) ส่วนครอบครัวมะเซ็งสอนลูกให้ถือศีลอดตอนลูกเขามีอายุ 7

ขบ (ดูรายละเอียดหน้า 70) การจ่ายชะภาคหรือการจ่ายภาษีให้แก่สังคมซึ่งกระทำ 1 ปีต่อครั้ง ชะภาคที่มีมุสลิมทุกคนต้องจ่ายคือชะภาคพิตรเราะห์ซึ่งจะจ่ายด้วยข้าวสาร 1 ทะนาน หรือจำนวนเงินเท่ากับราคาข้าวสาร 1 ทะนานให้แก่คนยากจน คนมีหนี้สิน โด๊ะครุ เป็นต้น ส่วนชะภาคอื่นได้แก่ชะภาคการค้าชะภาค ที่มาจากการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ขึ้นอยู่กับจำนวนของรายได้ หรือผลผลิตว่าเข้าเกณฑ์ของศาสนบัญญัติหรือไม่ หากเข้าจะต้องปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ สามีนักทำหน้าที่ในการจ่ายชะภาคให้แก่ภรรยาและลูก ซึ่งลูกอาจจะยังไม่รับรู้ดังที่ครอบครัวอูมาซึ่งแวน๊ะผู้เป็นภรรยาบอกว่า “เบเซ็ง (สามี) เขาข้าวสารไปให้ที่มัสยิด เขาทำเองทุกปี ลูกคงไม่รู้ เขาไม่อยู่กับเราด้วยตอนที่เราเอาไปให้” (ดูรายละเอียดหน้า 72) การจ่ายชะภาค และการไปประกอบพิธีฮัจญ์หรือการแสวงบุญที่นครเมกกะฮ์ซึ่งบังคับแก่ผู้ที่มีความสามารถ เป็นส่วนหนึ่งของหลักปฏิบัติที่เด็กมักจะรับรู้เมื่อเข้าเรียนในโรงเรียนดาศีการทั้งนี้เพราะผู้เป็นพ่อและแม่ไม่ค่อยมีโอกาสในการขัดเกลาโดยอ้อมเพราะประเพณีและพิธีกรรมดังกล่าวเกิดขึ้นนานๆ ครั้ง

6) การทำอะกิเกาะฮ์ให้แก่ลูกด้วยการเชือดสัตว์ 4 เจ้าที่เป็นอาหาร ได้แก่ วัว หรือแพะ หรือแกะ หรืออูฐ เป็นต้น ซึ่งจะต้องกระทำก่อนที่เด็กเข้าสู่บालีย์ หรือเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำทั้งความดีและความชั่ว หรือเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติศาสนกิจ ครอบครัวเดี่ยวกลุ่มตัวอย่างได้ทำอะกิเกาะฮ์ให้ลูกด้วยเนื้อวัว หรือแพะ ตามความสามารถของพวกเขาแล้วนำเนื้อสัตว์ดังกล่าวมาปรุงเป็นอาหาร และเลี้ยงแก่คนมุสลิมด้วยกัน ทุกครอบครัวยอมรับว่าการทำอะกิเกาะฮ์เป็นสิ่งที่จะต้องกระทำ

7) การเข้าสู่หนัต หรือการขลิบที่ปลายอวัยวะเพศเพื่อความสะอาด สำหรับผู้ชายซึ่งมักกระทำในช่วงวัยเด็ก ส่วนผู้หญิงมักกระทำตอนช่วงวัยทารก ครอบครัวเดี่ยวในชุมชนบ้านคลองมีการเข้าสู่หนัตให้ลูกโดยส่วนใหญ่โด้มะมูด้งหรือผู้อาชีพในการเข้าสู่หนัตให้เป็นผู้ขลิบ และมักจะมีการทำกะดูรี ซึ่งมีข้าวเหนียว ขนม และมีการอ่านคูอาหรือขอพรต่อพระเจ้าดังเช่นครอบครัวดารามะ ครอบครัวหะยีเต๊ะ และครอบครัวมะเซ็ง (ดูรายละเอียดหน้า 66 69 และ 71 ตามลำดับ)

8) ในกรณีของครอบครัวเดี่ยวในชุมชนบ้านคลอง ผู้เป็นพ่อและแม่มีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาด้านประเพณีการแต่งกาย โดยในช่วงวัยเด็กแม่จะเป็นคนแต่งตัวให้ลูก ลูกจะเรียนรู้การแต่งกายจากผู้เป็นพ่อแม่ซึ่งได้ทำเป็นแบบอย่าง พ่อและแม่สอนให้ลูกแต่งกายตามบรรทัดฐานของศาสนา กล่าวคือ ผู้ชายจะต้องปกปิดร่างกายตั้งแต่สะดือถึงหัวเข่า ส่วนผู้หญิงสามารถเปิดเผยได้เฉพาะใบหน้า และฝ่ามือ แม้การแต่งกายของลูกหรือเด็กไม่สมบูรณ์นักคือ เปิดเผยเท้า บางครั้งคลุมผม บางครั้งไม่คลุม แต่การแต่งกายของเด็กแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของมุสลิม ดังเช่น ครอบครัวดารามะซึ่งรอตีเมาะผู้เป็นภรรยาได้กล่าวไว้ว่า “บอกลูกชายให้สวมใส่กางเกงขาขาว

ส่วนลูกผู้หญิงให้ใส่กระโปรงยาวหรือแม็กซี ให้ใส่เสื้อแขนยาว” (ดูรายละเอียดหน้า 67) ครอบครัวหะยีเต๊ะซึ่งสายบะผู้เป็นภรรยาได้เล่าว่า “ตอนที่ลูกยังเล็ก กะจีเป็นคนแต่งตัวให้เขา แล้วแต่ว่าเราจะใส่อะไรให้ พอเขาโตขึ้นเราเคยสอนเขาแล้วเขาก็ทำตาม” (ดูรายละเอียดหน้า 68) ครอบครัวมะเซ็งซึ่งนุรมาผู้เป็นภรรยาเล่าว่า “บอกและสอนเขาวลาคที่เขาทำไม่ถูก อย่างเขาไปเรียนที่โรงเรียนคาดีการ์แล้วไม่สวมใส่ผ้าคลุมเราก็บอกให้เขาใส่” (ดูรายละเอียดหน้า 71) และครอบครัวอูมาซึ่งอูเซ็งเล่าว่า “นะเป็นคนแต่งตัวให้ลูก ลูกผมชอบใส่กางเกงขายาว ตอนไปเรียนคาดีการ์ เขาก็จะสวมเสื้อสีขาว กางเกงยาว ใส่กะปิเยาะ” (ดูรายละเอียดหน้า 73)

9) ครอบครัวเตี้ยซัคเตสาค่านิยมในการดำเนินชีวิตเช่น ค่านิยมทางการศึกษา ดังที่ได้พบจากการศึกษา ครอบครัวเตี้ยซัคเตี้ยมีค่านิยมส่งลูกให้เรียนศาสนาตั้งแต่เด็ก กล่าวคือส่งลูกให้เรียนที่โรงเรียนคาดีการ์หรือโรงเรียนประถมศึกษาศาสนาควบคู่กับการเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ภายหลังจากนั้นจึงส่งลูกเรียนที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามหรือปอเนาะดังเช่น ครอบครัวเจ๊ะยอซึ่งลูกคนโตได้เรียนคาดีการ์ในช่วงวัยเด็ก เมื่อจบจากประถมศึกษาจึงเข้าเรียนที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (ดูรายละเอียดหน้า 65) ครอบครัวดารา มะซึ่งตอเลียบอกว่า “ลูกสาวคนโตกำลังเรียนที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่โรงเรียนครุศาสตร์วิทยา” (ดูรายละเอียดหน้า 67) ครอบครัวหะยีเต๊ะซึ่งสายบะผู้เป็นภรรยาบอกว่าเขาใช้ให้ลูกไปเรียนโรงเรียนคาดีการ์ (ดูรายละเอียดหน้า 68) ครอบครัวมะเซ็งซึ่งนุรมาผู้เป็นภรรยาบอกว่า “ช่วงวัยเด็กวานีตอเรียนศาสนาที่ปอเนาะข้าง ๆ บ้าน และเรียนที่โรงเรียนคาดีการ์ ในชุมชน” (ดูรายละเอียดหน้า 70) ครอบครัวอูมาซึ่งอูเซ็งบอกว่า “ความรู้ต่าง ๆ ทางศาสนาโรงเรียนคาดีการ์เป็นผู้รับผิดชอบไป” (ดูรายละเอียดหน้า 72)

3.2 กระบวนการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวขยาย

การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวเดี่ยวและขยายมีลักษณะคล้ายคลึงกันกล่าวคือ ผู้เป็นพ่อและแม่มีบทบาทหลักในการขัดเกลาทางสังคมแก่ลูกที่มีช่วงอายุ 0-7 ปี และต่อจากนั้นโรงเรียนคาดีการ์จะทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมอีกทางหนึ่งด้วย ครอบครัวแสดงบทบาทและหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงโดยการตั้งสอนและทางอ้อมด้วยการทำตัวเป็นแบบอย่าง ความแตกต่างของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวขยายและครอบครัวเดี่ยวอยู่ที่เครือญาติในครอบครัวขยายมักมีบทบาทหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมแก่เด็กมากกว่าในครอบครัวเดี่ยว การขัดเกลาทางสังคมในด้าน ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี และพิธีกรรมของครอบครัวขยายมีดังนี้

1) การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวขยายที่เกี่ยวกับหลักศรัทธา 6 ประการโดยพ่อ แม่และเครือญาติสั่งสอนโดยตรง และโดยอ้อมด้วยการกระทำตัวเป็นแบบอย่างและให้ลูกไปเรียน ที่โรงเรียนคาตอลิกซึ่งเป็นสถาบันสอนศาสนาขั้นต้นเพื่อให้เด็กได้ถูกขัดเกลาทางสังคมตาม ปทัสถานของศาสนาอิสลามดังเช่น ครอบครัวยะโก๊ะ ครอบครัวสามะมาะ และครอบครัวมะแซ (ดูรายละเอียดหน้าที่ 85 89 และ 90 ตามลำดับ)

2) หลักศรัทธา 6 ประการยังถูกถ่ายทอดแก่เด็กผ่านประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา ต่างๆ โดยครอบครัวขยายเช่น การอะซานและอิกอมัตแก่เด็กทารกหลังคลอด ซึ่งมีกระบวนการที่ คล้ายคลึงกับที่ครอบครัวเดี่ยวทำกล่าวคือ ผู้เป็นพ่อหรือเครือญาติที่เป็นชาย หรือโตะครุ หรือ โตะอิหม่ามจะเป็นผู้ทำอะซานที่หูขวา อิกอมัตที่หูซ้ายของเด็กด้วยถ้อยคำภาษาอาหรับที่มีความ หมายถึงการสรรเสริญความยิ่งใหญ่ของพระเจ้า และเชิญชวนไปสู่การละหมาด ดังเช่นครอบครัว กะมุเต็ง ครอบครัววะหะห์ ครอบครัวสามะมาะ ครอบครัวมะแซ และครอบครัวสาและ (ดูราย ละเอียดหน้าที่ 83 87 88 90 และ 91 ตามลำดับ)

3) ครอบครัวขยายขัดเกลาหลักศรัทธาทางอ้อมผ่านการกล่อมลูก ภรรยาเป็นผู้ที่มี บทบาทหลักในการเลี้ยงดูลูก และกล่อมลูกด้วยถ้อยคำที่เหมือนกันกับภรรยาในครอบครัวเดี่ยว กล่าวคือ กล่าวกาลิมะฮ์ชาฮาดะห์หรือมืองาเต๊ะด้วยภาษาอาหรับซึ่งมีความหมายว่า ไม่มีพระเจ้าอื่น ไค่นอกจากอัลลอฮ์ นบีมุฮัมมัดคือศาสนานูต นอกจากนั้นถ้อยคำอื่น เช่น ร้องเพลงกล่อมก็ไม่ได้ นำมาใช้ในกล่อม ดังเช่นครอบครัวขยายกลุ่มตัวอย่างทั้ง 6 ครอบครัว (ดูรายละเอียดหน้าที่ 83 86 87 89 90 และ 93 ตามลำดับ)

4) ครอบครัวขยายขัดเกลาหลักศรัทธาทางอ้อมผ่านการสอนอ่านอัลกุรอาน ซึ่งเป็น คำภีร์ทางศาสนา กระบวนการเรียนการสอนอัลกุรอานจะเหมือนกับในครอบครัวเดี่ยว ที่หากใคร (สามีหรือภรรยา) มีความสามารถจะเป็นคนสอนอ่านอัลกุรอานแก่ลูก หากสามีภรรยาไม่มีความ สามารถพวกเขาจะมอบหมายให้เครือญาติ โตะครุ โตะอิหม่ามทำหน้าที่แทนดังเช่น ครอบครัว กะมุเต็งซึ่งฮารูนบอกว่า “แม่เขากัง ถ้ามีเวลาเราก็สอนเอง” (ดูรายละเอียดหน้าที่ 84) ครอบครัว ยะโก๊ะซึ่งอับดุลรอฮิมบอกว่า “ลูก ๆ เรียนกับแบยิ (โตะอิหม่าม) ตอนเขาอายุ 7 ขวบ ผมสอนอ่านอัลกุรอานตอนว่าง ๆ” (ดูรายละเอียดหน้า 85) ครอบครัววะหะห์ ซึ่งคุซัยมะฮ์ผู้เป็น ภรรยาบอกว่า “เป็นคนสอนอัลกุรอานให้ลูกเอง สามีก็สอนด้วย” (ดูรายละเอียดหน้าที่ 87) ครอบครัวสามะมาะซึ่งรอกีเยะผู้เป็นภรรยาบอกว่า “เขาสอน แบมเม็งไม่สอน เขาเรียนน้อย” (ดูรายละเอียดหน้า 89) ครอบครัวมะแซซึ่งसानเสะผู้เป็นภรรยาบอกว่า “ตอนกะฮะฮะฮะอยู่ที่ ปัตตานี ลูก ๆ เรียน อัลกุรอานกับพ่อเขา พ่อกะฮะฮะฮะมาอยู่กับแม่ ลูกเลขกับมาเรียนกับ โตะอิหม่ามอีก” (ดูรายละเอียดหน้า 91)

5) ผู้เป็นพ่อและแม่มีบทบาทหลักในการถ่ายทอดหลักปฏิบัติ 5 ประการ ด้วยการสั่งสอนโดยตรงและทางอ้อมโดยการทำตัวเป็นแบบอย่างดังเช่น ครอบครัวยะโกะซึ่งเขาเคยเป็นผู้เป็นภรรยาได้บอกว่า “กะจิใช้ให้ลูกละหมาดตั้งแต่เขาอายุ 7 ขวบ ถ้าไม่ใช่เขาก็ไม่ทำเพราะเขายังเด็ก ใช้ให้เขาไปละหมาดที่มัสยิด” (ดูรายละเอียดหน้า 85) ครอบครัวสามาเซึ่งรอทีเยะเป็นผู้เป็นภรรยาเล่าว่า “บอกเขาว่าคนมุสลิมเราต้องละหมาด” (ดูรายละเอียดหน้า 89) ครอบครัวมะแซซึ่งสาแลสะเป็นผู้เป็นภรรยาเล่าว่า “บอกเขาเสมอว่าให้ปฏิบัติละหมาดด้วย ถ้าเขาทำผิดกะสะจะสอนว่า ไม่ได้นะพระเจ้าโกรธ” (ดูรายละเอียดหน้า 90)

การขัดเกลาการถือศีลอดของครอบครัวขยายผู้เป็นพ่อแม่จะกระทำการขัดเกลาเช่นเดียวกันนอกจากนั้นโรงเรียนตาดิการรับหน้าที่ในการขัดเกลาการถือศีลอดรวมถึงหลักปฏิบัติอื่น ๆ ได้แก่ จ่ายชะกาตหรือจ่ายภาษีให้แก่สังคม การประกอบพิธีอัจญ์หรือแสวงบุญที่นครเมกกะฮ์ ดังเช่น ครอบครัวยะโกะซึ่งเขาเคยเป็นผู้เป็นภรรยาบอกว่า “กะจิบอกให้เขาไปขอ (ถือศีลอด) เขารู้เกี่ยวกับหลักศรัทธาทั้งหมดตอนที่อยู่ในโรงเรียนตาดิการ” (ดูรายละเอียดหน้า 85) ครอบครัวสามาเซึ่งรอทีเยะบอกว่า “สอนลูกว่ามุสลิมเราต้องถือศีลอด สอนแบบนี้แต่ไม่เคร่งเท่าไรเพราะเขายังเด็ก พอที่เขาเรียนที่โรงเรียนสายบุรีด้วย” (ดูรายละเอียดหน้า 89)

6) ครอบครัวขยายทำอะไรก็เอ้าให้แก่ลูกด้วยการเชือดวัว หรือแพะ หรือแกะ เป็นต้น และนำเนื้อเหล่านั้นมาปรุงเป็นอาหารเลี้ยงชาวบ้าน พวกเขามีความเชื่อว่าถ้าเป็นลูกชายควรทำอะไรก็เอ้าด้วยแพะ 2 ตัว หรือวัว 2 ส่วน ส่วนลูกผู้หญิงให้ทำน้อยกว่ากล่าวคือ วัว 1 ส่วน หรือแพะ 1 ตัวดังที่ ครอบครัวกะมุเต็งซึ่งอาซีเยะเป็นผู้เป็นแม่ของอัสนีเยะบอกว่า “กำลังหาแพะ 2 ตัวมาทำอะไรก็เอ้า เพราะเขาเป็นเด็กผู้ชาย” (ดูรายละเอียดหน้า 84) ครอบครัวยะโกะซึ่งเขาเคยเป็นผู้เป็นภรรยาบอกว่า “ทำอะไรก็เอ้าให้วันนัสด้วยเนื้อวัว แต่ผู้ชายเขาให้ทำมากกว่าผู้หญิง” (ดูรายละเอียดหน้า 86) ครอบครัววะหะซึ่งคุซัยมะฮ์เป็นผู้เป็นภรรยาบอกว่า “ทำอะไรก็เอ้าให้ลูกคนโต หลังจากออกจากอู่อุปะประมาณ 1 เดือนกว่า ๆ ทำด้วยแพะ คนเล็กทำด้วยเนื้อวัว 1 ส่วน หรือ 1 กิยา ทำตอนเขาอายุ 3 เดือน” (ดูรายละเอียดหน้า 87) ครอบครัวมะแซซึ่งแวมายิบบอกว่า “ทำอะไรก็เอ้าให้ลูก ๆ (ลูกสาว) ตอนเขาอายุได้ประมาณ 1 ขวบ เชือดแพะปรุงอาหาร แล้วเชิญคนในหมู่บ้านให้มากิน” (ดูรายละเอียดหน้า 90)

7) ครอบครัวขยายให้ลูกสาวเข้าสู่หนัดเมื่อตอนเป็นทารก ส่วนลูกชายเข้าตอนวัยเด็ก โดยส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าควรเข้าสู่หนัดตอนมีอายุเลขคี่ และโคพอที่จะดูแลตัวเองแล้วคือ อายุ 7 ขวบ หรือ 9 ขวบ หรือ 11 ขวบ หรือ 13 ขวบ โดยเครือญาติในครอบครัวขยายมีส่วนในการปลูกฝังความเชื่อดังกล่าวดังเช่น ครอบครัวยะโกะซึ่งสตีบูองผู้เป็นน้ำของเขาคะบอกว่า “อายุ 8 ขวบเขาไม่ทำกัน เขาทำตอนอายุ 9 ขวบ เขาไม่ทำครบคู่แบบนั้น เขาทำไม่ครบคู่” (ดูราย

ละเอียดยกหน้า 86) ครอบครัวสามะซึ่งรอกีเยาะผู้เป็นภรรยาบอกว่า “ถ้าอายุ 9 ขวบน่าจะเด็กน่าจะยังเล็กอยู่ เขาเข้าสู่หนัดตอนอายุ 11 ขวบ” (ดูรายละเอียดหน้า 89)

8) พ่อและแม่ในครอบครัวชายมีส่วนอย่างสำคัญในการขัดเกลาเรื่องประเพณีการแต่งกายแก่ลูกให้เป็นไปตามปทัสถานของศาสนา กล่าวคือ ผู้หญิงต้องแต่งกายให้มิดชิดเปิดเผยได้เฉพาะฝ่ามือ และใบหน้า ส่วนชายให้สวมเสื้อและกางเกงขาสั้น การอบรมสั่งสอนโดยการอบรมสั่งสอนโดยตรง และการทำตัวเป็นแบบอย่าง

9) ครอบครัวชายขัดเกลาค่านิยมทางการศึกษา กล่าวคือครอบครัวส่งเสริมให้ลูกได้เรียนศาสนาตั้งแต่เด็กในโรงเรียนคาทอลิก และเมื่อโตขึ้นส่งลูกให้เรียนที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามดังเช่น ครอบครัวชะโก๊ะซึ่งเขาเคาะผู้เป็นภรรยาบอกว่า “ลูกคนโตเรียนที่โรงเรียนเศรษฐศาสตร์วิทยา แล้วมาต่อที่วิทยาลัยอาชีวศึกษา” (ดูรายละเอียดหน้า 85) ครอบครัววะหะซึ่งคูซัยมะฮ์กล่าวว่า “ตอนนี้ซูมัซยะห์ (ลูก) กำลังเรียนคาทอลิก” ครอบครัวมะแซซึ่งสาเดสะบอก ว่า ลูก ๆ เขาตอนเล็กเรียนคาทอลิก ตอนนี้เรียนที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดยะลา (ดูรายละเอียดหน้า 91)

10) ประเพณี และพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ควบคู่กันจนแยกออกจากกันได้ยาก ประเพณีที่ถ่ายทอดหรือขัดเกลาโดยครอบครัวเดี่ยวและชายในชุมชนบ้านได้แก่ ประเพณีและพิธีกรรมแต่งงาน ประเพณีกินเหนียว มาแกนาชิบารูหรือการทำบุญเลี้ยงอาหารภายหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว การทำบุญเลี้ยงอาหารและการละหมาดชาญัต การทำอาซูรอในเดือนเราะมะรัม การทำมาลิด การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน ฮารีรายออีดิลฟิตรี การถือศีลอดในเดือนชาวาล ฮารีรายออีดิลอัศฮา พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย การแบ่งมรดก (ดูรายละเอียดหน้า 104-124) ซึ่งประเพณีและพิธีกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องมือ หรือกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม

อภิปรายผลการศึกษา

การที่ครอบครัวเดี่ยวและชายในชุมชนบ้านคลองยังสามารถแสดงบทบาท และหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมด้านความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาได้อย่างเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพ และคล้ายคลึงกันเป็นเพราะเหตุปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติหน้าที่ (eufunction) ที่ก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในครอบครัวสูง (solidarity) ดังต่อไปนี้

1. ครอบครัวเดี่ยวและชายชุมชนบ้านคลองมีโครงสร้างของครอบครัว และเครือญาติที่แตกแขนงออกไปในชุมชนเดียวกัน แม้กระทั่งครอบครัวเดี่ยวซึ่งเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยสมาชิกครอบครัว คือ พ่อแม่ และลูกแล้วก็ตาม แต่เครือญาติซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันจะมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับครอบครัวเดี่ยวนั้น ๆ ด้วย ซึ่งส่งผลให้เกิดการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและ

กัน การขัดเกลาทางสังคมระหว่างครอบครัวและเครือญาติจึงเป็นไปได้ง่ายขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของตุร์สวดี กองสุวรรณ (2539) ที่ศึกษาเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองชาวเลในหมู่บ้านสังกาอู จังหวัดกระบี่ : การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา ที่ได้วิเคราะห์ตามทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและพบว่า ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ระบบครอบครัวและเครือญาติ เป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการ อบรมเลี้ยงดูเด็ก

2. ครอบครัวเดี่ยวและขยายในชุมชนบ้านคลองมีการแบ่งงานกันทำที่เท่าเทียมกันระหว่างสามีภรรยา (ดูรายละเอียดหน้า 61) และช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามความสามารถ ศักยภาพของตนเองดังเช่น ครอบครัวดรามะซึ่งรอดิมาะผู้เป็นภรรยาบอกว่า “กะมาเป็นแม่บ้าน ทั้งซักผ้า ล้างจาน หุงข้าว ทำกับข้าว สามีทำงานหาเงินนอกบ้าน เขาเป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว” (ดูรายละเอียดหน้า 52) ครอบครัวหะยีเต๊ะซึ่งนางสายบะผู้เป็นภรรยาบอกว่า “สามีเป็นหลักในการหาเลี้ยง แต่กะก็มีส่วนร่วมด้วย” (ดูรายละเอียดหน้า 52) ครอบครัวอูมาซึ่งอูเซ็งบอกว่า “งานบ้านเป็นของภรรยาทั้งหมด ผมมีส่วนช่วยเหลือสัตว์ ปลูกต้นไม้” (ดูรายละเอียดหน้า 54) ส่วนการขัดเกลาทางสังคมเป็นหน้าที่ของทั้งสองฝ่ายตามความสามารถและศักยภาพเช่นเดียวกันกล่าวคือ หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่มีความสามารถในการขัดเกลาในเรื่องนั้น ๆ อีกฝ่ายหนึ่งจะทำหน้าที่แทน เช่น การสอนอ่านอ่านคำกัร้อลกรูอาน ที่ศาสนาอิสลามเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ศึกษาคำกัร้อลกรูอานเท่าเทียมกับผู้ชาย หากสามีไม่สามารถทำหน้าที่ดังกล่าว ภรรยาก็จะทำหน้าที่แทน เป็นต้น การแบ่งงานกันทำดังกล่าวมีการประสานสัมพันธ์กัน และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ช่วยกันทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจึงเกิดความสมดุล และส่งผลให้เกิดบูรณาการในครอบครัวตามที่ กองต์ได้กล่าวไว้ใน โครงสร้างทางสังคมและบูรณาการทางสังคมโดยการจัดแบ่งหน้าที่การงานกันทำในสังคม (Comte, 1896 อ้างถึงใน ประจิดกร มหาทิง, 2544 : 97)

3. สังคมมุสลิมในบ้านคลองเป็นชุมชนอยู่สูง ความเป็นอยู่ของผู้คนมีลักษณะเรียบง่าย คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบปฐมภูมิจึงทำให้สามารถถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี และพิธีกรรมต่อกันโดยอาศัยกลุ่มปฐมภูมิเป็นหลัก กลุ่มดังกล่าวได้แก่ ครอบครัวและเครือญาติ เพื่อนบ้าน และผู้นำทางศาสนา เป็นต้น

4. ศาสนาอิสลามเป็นรูปแบบหรือธรรมเนียมในการดำเนินชีวิตที่ครอบคลุมทุกกระบวนการดำเนินชีวิต ตัวบทบัญญัติมีลักษณะที่มีอิทธิพลต่อจิตใจมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุสลิม จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ครอบครัวมุสลิมยอมรับในหลักการ ชีดถือปฏิบัติและถ่ายทอดแก่สมาชิกในครอบครัว สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างสังคม และบูรณาการทางสังคมของ กองต์ที่ได้กล่าวไว้ว่า ศาสนาซึ่งหมายถึง ระบบความเชื่อ ศาสนนธรรม ศาสนพิธี คุณธรรมและจริยธรรมทำให้ศาสนิกชนมีโลกทัศน์ ชีวทัศน์คล้ายกัน ศาสนาจะช่วยศาสนิกให้มีสมานลักษณะทางสังคมโดย

อาศัยระบบศรัทธา ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และการปฏิบัติร่วมกันเป็นแนวเดียวกัน (Comte, 1896 อ้างถึงใน ประจิดกร มหาหิง, 2544 : 97)

5. สถาบันทางศาสนาอิสลามอันได้แก่ โรงเรียนคาดีการ์ โรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม หรือปอเนาะ มัสยิด ผู้นำทางศาสนา อันได้แก่ โต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม โต๊ะบิลาต โต๊ะคอยเต็บ และสมาชิกในชุมชนก็มีบทบาทในการขัดเกลาทางสังคมแก่สมาชิกครอบครัวโดยทางอ้อมอีกทางหนึ่ง ด้วยนอกเหนือจากที่ครอบครัวได้แสดงบทบาทหน้าที่ดังกล่าวเช่น การละหมาดวันศุกร์เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่มีผู้นำทางศาสนาอิสลามได้หยิบยกมาขัดเกลาทางสังคมแก่ครอบครัวมุสลิม โดยผู้ที่ได้รับการขัดเกลาในเมืองต้นได้แก่ผู้ชายมุสลิมที่เข้าร่วมละหมาด และมีการถ่ายทอดต่อไปยังสมาชิกในครอบครัว ซึ่งจะก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในสังคมมุสลิม จึงจะเห็นได้ว่าองค์กรดังกล่าวเป็นองค์กรหนึ่งที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ขัดเกลาทางสังคม ซึ่งเป็นการแบ่งหน้าที่กันทำอย่างชัดเจน สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่กำลังกลายไปสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่ และต้องอาศัยบูรณาทางสังคมแบบอินทรีย์นิยม หรือบูรณาการทางสังคมที่เกิดจากการแบ่งหน้าที่การงานอย่างชัดเจนตามความชำนาญเฉพาะทาง (specialization) ตามทฤษฎีเดอริโคม (Durkheim, 1969 อ้างถึงใน ประจิดกร มหาหิง, 2544 : 220)

6. คำสอนของศาสนาอิสลามที่ว่า สมาชิกครอบครัวทุกคนควรรับประทานอาหารร่วมกัน แต่ไม่ได้รับประทานอาหารที่ได้มาด้วยการทุจริต มีลักษณะเป็นจิตวิทยาสังคมอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเด็ก นอกจากเด็กจะผูกพันกับพ่อแม่ของเขาแล้ว เป็นการง่ายที่เด็กจะยอมรับการขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมจากผู้เป็นพ่อและแม่

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวมุสลิมในชุมชนบ้านคลอง อำเภอปะนาระ จังหวัดปัตตานี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1. การศึกษาบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวมุสลิมในชุมชนบ้านคลอง อำเภอปะนาระ จังหวัดปัตตานี แสดงให้เห็นภาพรวมของบทบาทหน้าที่ของครอบครัวมุสลิมโดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมีประโยชน์ต่อหน่วยงานราชการในการที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตที่อยู่บนฐานของศาสนา การวางแผนนโยบายต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษา สังคมและสาธารณสุข เป็นต้น

2. ครอบครัวมุสลิมมีความไว้วางใจให้ผู้มีความรู้ทางศาสนา สถาบันโรงเรียนคาดีการ์ และโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเป็นหลักในการถ่ายทอดหรือขัดเกลาความรู้ทางศาสนา ทั้งนี้เพราะ

เหตุผลทางเศรษฐกิจที่ทั้งสามมีและภรรยาต้องการเลี้ยงครอบครัว ต่อไปในอนาคตหากสถาบันเหล่านี้ไม่เข้มแข็งแล้ว อาจมีผลให้การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวมุสลิมอ่อนแอลงไปดังนั้นจึงถือเป็นหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรเหล่านี้ในการที่จะพัฒนาให้มีความเข้มแข็งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยใคร่จะเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไปเพื่อให้ได้องค์ความรู้ทางด้านครอบครัวที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างที่ได้ในการศึกษาครั้งนี้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานในบริเวณใจกลางชุมชน และรอบนอกชุมชนมิได้อาศัย การศึกษา อาชีพ และอัตราส่วนของจำนวนประชากรกับกลุ่มตัวอย่าง เป็นเกณฑ์ในการกำหนดและคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้นจึงอาจไม่สามารถเป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรทั้งหมดได้ การศึกษาครั้งต่อไปอาจนำวิธีเชิงปริมาณในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วย

2. การศึกษาครั้งต่อไปควรจะเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับครอบครัวอันได้แก่ความสัมพันธ์ของครอบครัวกับสถาบันต่าง ๆ การปรับตัวของครอบครัวในภาวะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม บทบาทและหน้าที่ของครอบครัวในชุมชนเมือง เป็นต้น ซึ่งน่าจะเป็นองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน